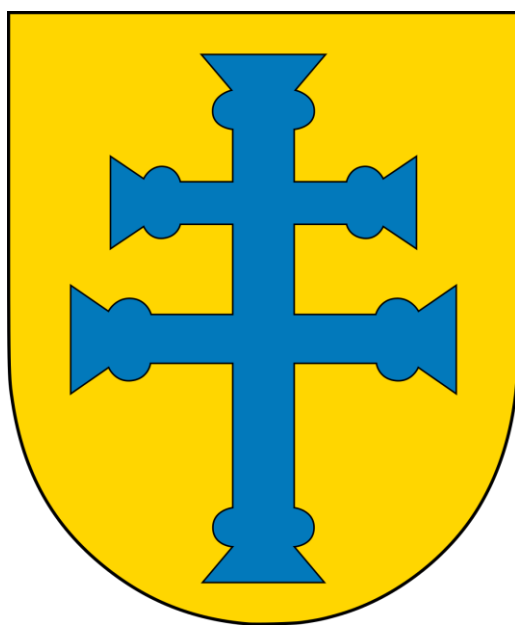

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Rzecznów, 2023 r.

Spis treści

_Toc132661231

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Rzeczników)	19
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	20
5.2.1. Charakterystyka gminy Rzeczników	20
5.2.2. Historia Gminy	20
5.2.3. Krajobraz kulturowy	23
5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy	29
5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego	29
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Rzeczników wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	31
5.2.5. Zabytki ruchome	35
5.2.6. Zabytki archeologiczne	37
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	39
5.2.8. Placówki muzealne	40
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	40
7. Założenia programowe	43
7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Rzeczników na lata 2023-2026	43

8.	<i>Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	52
9.	<i>Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	52
10.	<i>Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami</i>	53
11.	<i>Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</i>	62
	<i>Spis tabel.....</i>	63
	<i>Spis fotografii</i>	63

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026 stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2015- 2018.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz,

prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5, który określa w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art. 7, który określa formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii

kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) *zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,*
- 2) *elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,*
- 3) *wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 4) *wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelii, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 5) *mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 6) *oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 7) *oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 8) *fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 9) *pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,*
- 10) *pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*

11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,

12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 17, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 20, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: *„od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”*. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy Art. 81. 1. mówi, iż w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2023 poz. 40)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2023 poz. 682 z późn. zm.)

Przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2, ust 2 pkt 3). W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Roboty budowlane wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę. Na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymagają dokonania zgłoszenia – do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 27 ust. 7).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2022 poz. 2556)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2022 poz. 916 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2023 poz. 344 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecnat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2023 poz. 571 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2019 poz. 1811),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019 poz. 1470).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023 – 2026, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
 - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
 - Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
 - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+ (Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r.)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Dbłość o zabytki ma wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystów. W Strategii wyznaczono obszary działań. Jeden z nich to KULTURA I DZIEDZICTWO, a jego cel rozwoju określono następująco: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

W dokumencie wskazano kierunki działań oraz działania spójne z przedmiotowym opracowaniem.

Kierunek działań: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu

Działania:

- Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).
- Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.
- Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).
- Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

Kierunek działań: Upowszechnianie kultury i twórczości

Działania:

- Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej region.
- Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

Kierunek działań: Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej

Działania:

- Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.
- Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultur.

Kierunek działań: Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego

Działania:

- Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

Kierunek działań: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej

Działania:

- Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultur.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022– 2025 (Uchwały nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 r.)

W Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 przyjęto, że w okresie 2022–2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018–2021, która brzmi: Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Wizja strategiczna Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025:

„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbano o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.”

W Programie wskazano trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” odpowiadające zidentyfikowanym kluczowym problemom:

- Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy – odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa. W ramach tego obszaru wyznaczono dwa cele:
 - Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.

- Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.
- Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele:
 - Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
 - Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa.
- Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami. W każdym z trzech obszarów strategicznych wyznaczono cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele strategiczne:
 - Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
 - Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Plan nie jest aktem prawa miejscowego – jest aktem kierownictwa wewnętrznego wiążącego organy i jednostki organizacyjne samorządu województwa.

W Planie dla ochrony zabytków określono następujące działania:

1. Realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
2. Zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
 - wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
 - ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
 - odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
 - wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
 - tworzenie muzeów.

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego w Planie postuluje się następujące działania:

- opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;
- opracowanie kryteriów oceny wartości i wyboru dóbr kultury współczesnej;
- identyfikację wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- rozszerzenie listy miejsc objętych statusem pomnika historii o:

Zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez:

- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych;
- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca,
- eksponowanie w strukturze przestrzennej ośrodków miejskich i wiejskich najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu (zwłaszcza obszaru Historycznego Centrum Warszawy wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO oraz obszarów uznanych za pomnik historii),
- kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych.
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej;
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.

Program opieki nad zabytkami dla powiatu lipskiego na lata 2021-2024

Główne, długoterminowe cele polityki powiatu lipskiego związane z ochroną zabytków to:

- rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki;
- uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Rzecznów)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Rzecznów

Dokument ten został uchwalony Uchwałą Rady Gminy Nr XLVI/169/2014 z dnia 04 marca 2014 r. W części I (Uwarunkowania Rozwoju) scharakteryzowano szczegółowo gminę Rzecznów, przedstawiono zarys jej historii i określono elementy krajobrazu kulturowego gminy Rzecznów. Wymieniono tabelarycznie zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz liczbowo inne obiekty zabytkowe.

W części II dotyczącej kierunków zagospodarowania przestrzennego określono główne zasady kształtowania polityki przestrzennej. Wśród nich znalazł się zapis: „ochrona walorów przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych poprzez wprowadzenie odpowiednich ograniczeń w zagospodarowaniu i wykorzystaniu terenów”. Podstawowy kierunek rozwoju gminy zmierza przede wszystkim do utrzymania dominującej funkcji rolniczej. W zakresie turystyki powinno się rozszerzać ofertę dla turystyki kwalifikowanej: rowerowej i konnej.

W rozdziale zatytułowanym: Obszary oraz zasady ochrony środowiska przyrodniczego i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego szczególną uwagę na ochronę i powiększenie kompleksów leśnych.

W rozdziale zatytułowanym: obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ochrona krajobrazu kulturowego oraz poszczególnych zabytków i dóbr kultury współczesnej stanowi jeden z celów polityki przestrzennej gminy. Zaleca się wykonanie gminnej ewidencji zabytków i objęcie ochroną zabytków w niej się znajdujących. W celu ochrony dziedzictwa kulturowego ustalono podstawowe zasady polegające na tym, że wszelkie prace przy zabytkach i na terenie nieruchomości zabytkowych można dokonywać zgodnie z przepisami odrębnymi. To samo tyczy się robót ziemnych prowadzonych w obrębie stanowisk archeologicznych oraz w przypadku odkrycia znaleziska.

Ponadto ustalono strefę ochrony konserwatorskiej w Grabowcu i zasady ochrony:

- Maksymalna wysokość w północnej pierzei rynku- 2 kondygnacje, w tym poddasze użytkowe.
- W celu zachowania historycznego charakteru w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej, zaleca się stosowanie tradycyjnych elementów formy architektonicznej oraz rozwiązań materiałowych.

- Należy się wzorować na zabudowie historycznej, istniejącej w obrębie przedmiotowego terenu.
- W celu zachowania historycznego układu urbanistycznego w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej, zakazuje się wydzielenia nowych, ogólnie dostępnych ciągów komunikacyjnych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Rzecznów

Gmina Rzecznów znajduje się w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego w powiecie lipskim i obejmuje obszar 103, 38 km² i graniczy z gminami Ciepiałów, Iłża, Siemno oraz z gminą Brody w województwie świętokrzyskim. W skład gminy wchodzi dwadzieścia cztery sołectwa: Ciecierówka, Dubrawa, Grabowiec, Grechów, Kotłowacz, Jelanka, Marianów, Michałów, Osinki, Pasztowa Wola, Pasztowa Wola- Kolonia, Pawliczka, Płósy, Podkońce, Rzechów- Kolonia, Stary Rzechów, Rzecznów, Rzecznów-Kolonia, Rzecznówek, Rybiczyna, Wincentów, Wólka Modrzejowa, Wólka Modrzejowa-Kolonia. Największe miejscowości to Rzecznów i Grabowiec

Zasoby przyrodnicze

Do niewątpliwych zalet gminy Rzecznów zaliczyć należy czyste i niezdewastowane środowisko. Brak jest tu zakładów przemysłowych emitujących zanieczyszczenia.

Teren gminy położony jest w zlewni Wisły i posiada ubogą sieć hydrograficzną, którą stanowi dolina rzeki Krępianki. Gmina Rzecznów posiada charakter rolniczy. Grunty orne stanowią 71,25% powierzchni gminy. Pozostałe to: sady, łąki i pastwiska ok. 7%, lasy i grunty leśne ok. 16%. Lasy państwowe należą do Nadleśnictwa Marcule. Występują one w dwóch kompleksach na wschód i północ od miejscowości Ciecierówka i na zachód od miejscowości Grabowiec. Istotnym elementem krajobrazu są aleje drzew wzdłuż dróg. Ważną rolę przyrodniczą na terenach bezleśnych pełnią środowiska łąkowe i pastwiska torfowiskowe oraz szuwarowe w dolinie rzeki Krępianki i pomniejszych cieków. Żadne obiekty i obszary przyrodnicze nie są objęte ochroną prawną.

Turystyka i rekreacja

Położenie terenu i warunki krajobrazowe sprzyjają rozwojowi turystyki rowerowej. Istnieją dwa szlaki rowerowe. Pierwszy o długości 39 km poprowadzony przez gminy Rzecznów i Siemno i wiedzie przez Rzecznów-Siemno-Kochanówka -Krzyżanówka-Wólka Modrzejowa Kolonia-Wólka Modrzejowa-Grabowiec- Aleksandrów- Kaniosy- Podkońce- Płósy- Rzechów Kolonia-Stary Rzechów- Rzecznówek – Rzecznów. Drugi o długości 22 km wiedzie przez Płósy- Ciecierówka- Osinki- Pawliczka- Rzecznów- Rzecznów Kolonia-Kotłowacz- Grechów.

5.2.2. Historia Gminy

Historia administracyjna gminy

W okresie I Rzeczypospolitej teren gminy Rzecznów znajdował się w ziemi sandomierskiej i powiecie radomskim. Od 1471 r. w czasie reform administracyjnych Kazimierza Jagiellończyka (1447-1492)

teren gminy znajdował się w granicach administracyjnych województwa sandomierskiego, które istniało do roku 1772.

Po III rozbiórce teren obecnej gminy Rzecznów znalazł się w granicach Królestwa Galicji i Lodomerii jako ziemie Galicji Zachodniej monarchii habsburskiej. Po bitwie pod Raszynem, 19 kwietnia 1809 r., ziemie Galicji Zachodniej włączone zostały do Księstwa Warszawskiego, utworzonego przez Napoleona. Do roku 1815 przedmiotowy teren znajdował się w departamencie radomskim i powiecie soleckim. Dobra Rzeczniewskie tworzyły gminę Rzecznów. Po upadku Napoleona terytorium dzisiejszej gminy Rzecznów przynależało administracyjnie do ziem Królestwa Polskiego, województwa sandomierskiego, obwodu opatowskiego, powiatu soleckiego. Reformy administracyjne po 1837 r. w Cesarstwie Rosyjskim zmieniły jego przynależność do guberni radomskiej i powiatu opatowskiego. Po upadku powstania styczniowego obecny teren gminy znalazł się w nowoutworzonym powiecie iłżeckim w guberni radomskiej. W 1867 r. utworzono gminę Rzecznów i przyłączono do niej w 1870 r., pozbawiony praw miejskich Grabowiec. Do gminy należały miejscowości: Rzecznów, Wincentów, Modrzejowa Wólka, Rzechów, Michałów, Aleksandrów, Pasztowa Wola, Ciecierówka, Podkońce, Pawliczka, Grechów, Jelanka i Syberia. Urząd gminy znajdował się w Rzecznowie, następnie w Podkońcach (1890 r.) W czasie I wojny światowej w 1915 r. teren gminy podlegał jurysdykcji austriackiej. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. gmina Rzecznów weszła w skład województwa kieleckiego w powiecie iłżeckim. W czasie II wojny światowej teren gminy należał do Generalnej Guberni, w dystrykcie radomskim i powiecie iłżeckim. Po 1945 r. ponownie należał administracyjnie do powiatu iłżeckiego w województwie kieleckim. Taki stan prawny utrzymał się do 1973 r. i kolejnej reformy administracyjnej przeprowadzonej przez władze PRL. W 1973 r. powstała gmina Rzecznów w województwie radomskim. Od 1975 r. ten dwustopniowy podział administracyjny funkcjonował do 1998 r. gmina Rzecznów po roku 1999 weszła w skład województwa mazowieckiego w powiecie lipskim.

Historia gminy

Teren obecnej gminy Rzecznów w okresie monarchii wczesnopiastowskiej (X-XII) znajdował się na pograniczu Mazowsza i Małopolski. Sieć osadnicza w omawianym okresie skupiała się głównie na wschód od środkowego biegu Wisły. Źródła historyczne potwierdzają istnienie osadnictwa na terenach Puszczy Radomskiej już w końcu XII w. Rywalizacja o ten obszar trwała do początków rozbięcia dzielnicowego, kiedy to Małopolanie opanowali ostatecznie teren aż do Pilicy. Obszar ten wszedł ostatecznie w skład księstwa sandomierskiego. Teren dzisiejszej gminy Rzecznów znalazł się w dzielnicy Henryka Sandomierskiego (1146-1166). Osadnictwo rozwijało się powoli ze względu na występowanie dużych obszarów leśnych. Najstarszą osadą w gminie Rzecznów jest Rzechów, o którym pierwsze wzmianki źródłowe pochodzą z XII w.

Niewiele młodszą miejscowością jest Rzecznów, o którym informacje są zawarte w dokumentach z przełomu XIV i XV w. Pasztowa Wola powstała w XV w., Grechów w XVI w., Rzecznówek w XVI w., Jelanka najpóźniej w XVIII w. Osady związane były przeważnie z produkcją leśną.

W 2 poł. XV w. decyzją Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego, Rzecznów stał się uposażeniem parafii w Siennie. W XVI w. dzielił się on na Rzecznów Większy i Mniejszy. Rzecznów

Większy był własnością rodziny Grabowskich i stanowił uposażenie parafii Krępa, mniejszy ze Starą Wsią należał do Jana Sieneńskiego, który posiadali kolejno do XVIII w. Skarszewscy herbu Leszczyc, Gawrońscy herbu Rawicz, Chomętowscy herbu Lis, Tarłowie herbu Topór, Szaniawscy herbu Junosza i Małachowscy herbu Nałęcz. Dzięki staraniom właścicieli Rzeczniowa Małego w 1590 r. powstała tu parafia i kościół. Obecny kościół ufundowała po 1685 r. Katarzyna Piotrowska herbu Ginwiłł, żony Hieronima Wierzbowskiego i Stanisława Skarszewskiego, m.in. starosty radomskiego.

W XVI w. teren obecnej gminy przynosił największe dochody jego właścicielom dzięki rozwojowi handlu i rolnictwa oraz dobrej koniunkturze ekonomicznej Rzeczypospolitej doby Jagiellonów. W 1601 r. Krzysztof Krzyżanowski założył miasto Grabowiec, który stał się wkrótce częścią dóbr rzeczniowskich. W 1626 r. Mikołaj Skarszewski, starosta siewierski ufundował kościół w Grabowcu, który w 1629 r. konsekrował biskup krakowski Marcin Szyszkowski.

Rozwój został zahamowany w 2 połowie XVII w. przez kataklizm wojny polsko-szwedzkiej (1655-1660) i następnie wojny północnej (1701-1721), której teatrem stał się również Rzecznów i okolice.

W 1799 r. nastąpiła zmiana właściciela dóbr rzeczniowskich., które obejmowały: Czerwona, Grochów, Jelonka, Rzecznów, Wola Sieneńska, wólka oraz miasto Grabowiec. Piotr Małachowski wojewoda krakowski zapisał na rzecz swej żony Tekli z Wodzickich. W 1806 r. dobra rzeczniowskie nabył Jerzy Dobrzański i majątek ten należał do niego i jego trzech synów Łukasza, Romana oraz Rocha do roku 1834.

Teren dzisiejszej gminy Rzecznów w okresie powstania listopadowego był widownią walk wojsk polskich pod dowództwem płk Karola Różyckiego, które stoczyły bitwy z Rosjanami pod Lipskiem i Górną Chotczą. Wycofujące się od 9 września 1831 r. oddziały przeszły przez Rzecznów w kierunku Iłży. Klęska powstania listopadowego i katastrofalna sytuacji ekonomiczna spowodowana zniszczeniami wojennymi zmusiła właścicieli do wydzierżawienia majątku wraz z miastem Grabowiec. Przekazany on został Janowi Józefowi Charzewskiemu i Mariannie z Hempenów Charzewskiej. W 1834 r. wydzierżawiony majątek został sprzedany Janowi Józefowi Cohenowi. Kolejnym nabywcą w 1845 r. został Bank Polski, który przejął te dobra od hrabiego Henryka Łubieńskiego, dyrektora Oddziału Handlowego tegoż banku. Trzydzieści lat później teren gminy Rzecznów była świadkiem walk powstańczych z lat 1863-1864 pod dowództwem pułkownika Dionizego Czachowskiego i generała Mariana Langiewicza. Wydarzenia po 1864 r., całkowite ograniczenie autonomii Królestwa Polskiego, reforma administracyjna mająca na celu zwiększenie kontroli władz carskich oraz rusyfikacje Polaków były wynikiem próby uzyskania niepodległości. Na mocy uwłaszczenia cara Aleksandra II (1855-1881) ziemie dóbr rzeczniowskich przeszły na własność tutejszych chłopów. W ramach działań restrykcyjnych pozbawiano w 1870 r. Grabowiec praw miejskich. W 1871 r. Rzecznów liczył 97 domów i 913 mieszkańców, a Grabowiec ok. 80 domów i 550 mieszkańców.

W Rzecznowie w 2 poł. XIX w. funkcjonowała Szkoła, istniał murowany dwór i zabudowania folwarczne. W 1867 r. rzeczniowski klucz ziemski składał się z wsi: Aleksandrów, Ciecierówka, Grochów, Jelanka, Michałów, Modrzejowa wólka, Pasztowa wola, Pawlice, Płusy, Podkonice, Rzechów, Rzecznów, Rzecznów, Syberia i Wincentów. W ciągu XIX w. następował, mimo negatywnych wydarzeń, rozwój osadnictwa związanego z powiększeniem areału rolnego.

W czasie I wojny światowej wiele miejscowości ucierpiało. Przez teren gminy czasowo biegła linia frontu. Spłonęły zabudowania dworskie w Rzeczniowie. Całkowitemu zniszczeniu uległ Grabowiec.

Po odzyskaniu niepodległości przeprowadzono wiele inwestycji gminnych. W latach 20- tych XX w. powstały szkoły w Grabowcu, Pawliczce, Marianowie, Podkońcach, Wólce Modrzejowej, Rzechowie i Dubrawie. W Rzeczniowie w 1936 r. rozpoczęto budowę murowanej szkoły. Powoływano ochotnicze straże pożarne. Rozwijała się spółdzielczość, służba zdrowia. Powstawały stowarzyszenia.

Okres II wojny światowej był tragiczny dla gminy Rzeczniołów. Już na początku wojny w dniach 8 i 9 września 1939 r. stoczono bitwę pod Iłżą, w wyniku której zniszczeniu uległ Rzeczniołów i kilka innych okolicznych wsi. 17 października 1943 miały miejsce pacyfikacje wsi Zawąły i Mołdawa, w których hitlerowcy zamordowali kilkadziesiąt osób.

Na terenie gminy działały oddziały AK. Komendantem placówki w Rzeczniowie był ppor. Antoni Dziura ps. „Szczęk”- podkomendny kpt. Antoniego Hedy ps. „Szary”. Walczył również oddział AL „Świt” pod dowództwem Tadeusza Maja „Łokietka”.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Krajobraz gminy Rzeczniołów jest otwarty, wiejski (z ośrodkiem małomiasteczkowym w Grabowcu), rolniczy, płaski, urozmaicony elementami krajobrazu naturalnego: doliny rzek, tereny leśne, kępy drzew, łąki.

Mimo różnych negatywnych zjawisk w XX w.: wojny światowe – zniszczenia wojenne, okres po 1945- degradacja wielu obiektów zabytkowych, okres transformacji ustrojowej w latach 90- tych- zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej, realizowanie inwestycji niezgodnie ze standardami konserwatorskimi i przestrzennymi, krajobraz kulturowy zasadniczo pozostał niezmienny.

Siatka osadnicza kształtowała się nierównomiernie: wolniej w wiekach XII- XVIII, szybciej w XIX w. Najliczniej występują wsie o charakterze ulicówek i rzędówek w połączeniu z zabudową rozproszoną. Układ rozłógów jest niwowy. Na podstawie przeglądu fiszek gminnej ewidencji zabytków wykonanej w latach 80- tych XX w. oraz wizji lokalnych w terenie stwierdza się, że we wsiach występują tradycyjne zagrody składające się z dwóch lub więcej budynków. Domy mieszkalne usytuowane są przeważnie kalenicowo do drogi. Podstawowym budynkiem gospodarczym jest stodoła, usytuowana w głębi niwy domowej. Poza tym wznoszone były też kurniki, chlewy, szopy, suszarnie, spichlerze itp. Drugim typem, starszym i rzadziej spotykanym są węższe działki zagrodowe z budynkiem mieszkalnym umieszczonym szczytowo do drogi i budynkami gospodarczymi usytuowanymi podobnie w głębi zagrody.

W Grabowcu jest czytelny układ urbanistyczny danego miasta. Niestety zabudowa małomiasteczkowa zachowała się w szczątkowej formie. Centrum miejscowości stanowi obszerny rynek o wym. 120 x

120 m. Z jego narożników wybiegają równoleżnikowo 4 ulice oraz jedna w kierunku południowym wzdłuż pierzei zachodniej. Bloki przyrynkowe o głębokościach 70 m (część północna i południowa) i 120 m (część wschodnia i zachodnia) i szer. ok. 14,5 m świadczą o otwartym, półrolniczym charakterze dawnego miasteczka.

Regularny, prostokątny układ jest zakłócony w części północno -wschodniej, prawdopodobnie poprzez brak realizacji inwestycji w tym terenie. Zabudowania kościele usytuowane są na południowy- wschód od Rynku, a kościół stanowi dominantę w krajobrazie miasteczka. Dalej usytuowany jest cmentarz parafialny.

Z istniejących budynków przyrynkowych można wnioskować, że zabudowa zawsze była parterowa, w części drewniana i murowana z kamienia lokalnego. Piętrowe domy pojawiły się dopiero po poł. XX w.

Zabudowa mieszkalna

Domy charakteryzują się przede wszystkim prostokątnymi planami, dachami dwuspadowymi ewentualnie dachem naczółkowym. Najciekawsze odznaczają się oryginalnym dekorowaniem naroży domów - motywami geometrycznymi oraz wycinanymi fryzami podokapowymi czy dekorowanymi okiennicami. Analogiczne przykłady spotyka się w gminach znajdujących się na wschód od Rzeczniowa (np. Przyłęk, Solec n/Wisłą).

Drewniane budynki gospodarcze podobnie jak domy mieszkalne przyjmują proste formy, prostokątne plany, dachy dwuspadowe. Dominuje konstrukcja wieńcowa. Spotyka się też stare domy o konstrukcji słupowo- ryglowej. Budynki murowane z kamienia łamanego (wapień) z uzupełnieniami z cegły ceramicznej czerwonej w postaci detalu architektonicznego jak np., gzymsy, nadproża, opaski okienne i drzwiowe, narożniki boniowane itp., analogiczne do typów zabudowy występującej w okolicach Janowca i Góry Puławskiej, a przede wszystkim na prawym brzegu Wisły. Świadczą o tradycji lokalnej i związkach z budownictwem nadwiślańskim.

Fotografia 1. Przykład budownictwa drewnianego w miejscowości Jelanka.

Aktualnie zewidencjonowano domy wiejskie z 1 poł. XX w., które są nieprzekształcone, posiadają detal architektoniczny i znajdują się w dobrym stanie. Na podstawie wykonania kwerendy dotyczącej budownictwa tradycyjnego budownictwa wiejskiego w gminie Rzeczniołów możliwe jest włączenie do GEZ kolejnych obiektów, stanowiących zabudowę wsi.

Architektura sakralna

W krajobrazie kulturowym gminy wyróżniają się zabytki sakralne, co jest charakterystyczne dla krajobrazów wiejskich województwa mazowieckiego (kościół, kaplice, cmentarze oraz obiekty małej architektury).

W gminie Rzecznów najważniejszymi ośrodkami kulturowymi są Rzecznów i Grabowiec. Najcenniejszymi zabytkami są te wpisane do rejestru zabytków: kościół parafialny w Grabowcu, zespół kościoła parafialnego w Rzecznowie.

Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Rzecznowie

Pierwotny kościół drewniany, zbudowany w 1590 r. Obecny wzniesiony po 1685 r. po śmierci Stanisława Skarszewskiego z fundacji Katarzyny Piotrowskiej herbu Ginwiłł, żony Hieronima Wierzbowskiego i Stanisława Skarszewskiego, restaurowany w XVIII w. i w poł. XIX w.

Budynek orientowany, murowany z kamienia, tynkowany; na planie wydłużonego prostokąta, z prezbiterium trójbocznie zakończonym. Przy nawie prostokątne kaplice, od południa św. Restytuta, od północy Matki Boskiej Bolesnej, od wschodu przylegają do kaplic zakrystia od południa i skarbczyk od północy, przy kaplicy południowej od zachodu kruchta. Przykryty dachami dwuspadowymi. Elewacje rozczłonkowane pilastrami i płycinami. Fasada flankowana parami pilastrów. Pomiędzy nimi, a pojedynczymi pilastrami flankującymi portal wejściowy, d po dwie nisze, ustawione pionowo.

Fotografia 2. Widok na Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Rzecznowie.

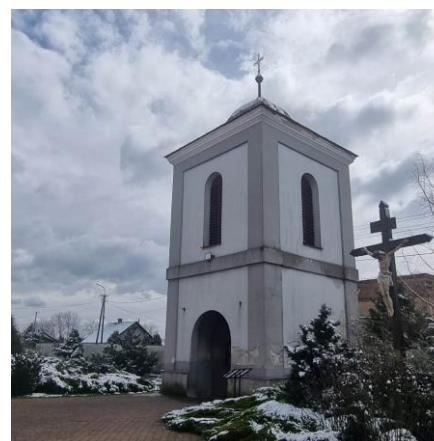
W niższych wazony kamienne. Portal o brzegach profilowanych. Nad nim gzyms naddrzwiowy, nad którym nisza w formie łuku pełnego obramiona kłińcami z kluczem. Pomiędzy nimi kamienny kartusz z herbem fundatorski Ginwiłł i inicjałami K.S. K. W. Katarzyna Skarszewska, Kasztelanowa Wonicka. Nad portalem prowadzącym do kruchty widnieje herb Jana Skarszewskiego, jej syna.

Stan zachowania kościoła – dobry.

W skład zespołu kościelnego w Rzecznowie wchodzi także:

- dzwonnica,
- ogrodzenie,
- dawna kostnica,
- kaplica.

Ogrodzenie otacza teren cmentarza przykościelnego w kształcie nieregularnego wieloboku. Jest murowane, otynkowane, przykryte Dachówką z niszami od wewnątrz. W ogrodzeniu zlokalizowane są: dzwonnica, kaplica i kostnica. Budynek dzwonnicy, usytuowany w części południowej jest murowany z cegły, otynkowany, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, przykryty dachem dzwonowatym, na osi środkowej przejazd bramny. Otwory bramne obwiedzione szeroką opaską, zakończone łukiem pełnym. Gzyms wydatny, profilowany. Elewacje o podziale ramowo-płycinowym. W drugiej kondygnacji wysokie otwory okienne

Fotografia 3. Widok na dzwonnice w zespole kościelnym w Rzecznowie.

zamknięte łukiem pełnym. Zasłonięte drewnianymi, ażurowymi żaluzjami. Wewnątrz na drugą kondygnację prowadzą drewniane schody. Kostnica parterowa usytuowana z części północno-wschodniej ogrodzenia, murowana z kamienia, otynkowana, na rzucie prostokąta, przykryta dachem namiotowym. Gzyms wydatny, profilowany. Kaplica w części wschodniej ogrodzenia, murowana kamienia, otynkowana, przykryta dachem namiotowym, z przejściem bramnym, zamkniętym prosto. Gzyms wydatny, profilowany. W narożach lizeny.

Stan zachowania muru ogrodzeniowego, dzwonnicy, kaplicy oraz dawnej kostnicy – dostateczny.

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Grabowcu

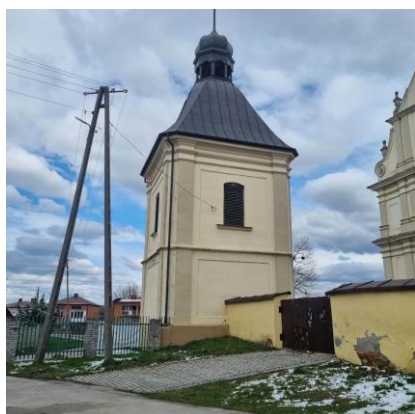
Świątynia ufundowana w 1626 r. przez Mikołaja Skarszewskiego kasztelana sandomierskiego, dziedzica Grabowca, Rzeczniowa, Rzeczniołka i Czerwonej. Konsekrowany w 1629 r. przez biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. Wg Małgorzaty Szot-Wróblewskiej obecny kościół wzniesiony w 2 po. XVIII w. - w oparciu o przeprowadzone kwerendy archiwalne). Kościół w stylu barokowym, orientowany, murowany z cegły, tynkowany. Korpus jednonawowy, trzyprzęsłowy z prostokątnym węższym prezbiterium o zaokrąglonych narożach. Przykryty wysokim dachem dwuspadowym. Centralnie wieżyczka na sygnaturkę. Do prezbiterium przylega od północy kruchta, od południa zakrystia.

Fotografia 4. Widok na kościół pw. św. Mikołaja w Grabowcu.

Od południa do korpusu przylega dobudówka prostokątna. Elewacje zewnętrzne artykułowane parami pilastrów, polami płycinami, w których profilowane otwory okienne w opaskach. Gzyms wydatny, profilowany, wielopoziomowy. W partii prezbiterium podział elewacji pasowo- płycinowy. W niszy

w ścianie wschodniej prezbiterium kamienna figura Matki Boskiej z XVIII w. Fasada dwukondygnacyjna, rozczłonkowana pionowo parami pilastrów, wypełniona polami płycinowymi. Gzyms kordonowy bogaty, wydatny i profilowany. Portal na osi środkowej w formie profilowanej opaski, zamknięty prosto o zaokrąglonych narożach. Wyżej gzyms ponadportalowy. Fasada zwieńczona dwukondygnacyjnym szczytem o analogicznych podziałach wazonami, zakończonym trójkątnie z datą 1626. Wewnątrz sklepienia żaglaste. Ściany dzielone parami zdwojonych pilastrów, dźwigających bogate belkowanie. Portale w formie opasek profilowanych. Chór architektoniczny o falistej linii rzutu. Więźba dachowa drewniana. Kościół wielokrotnie remontowany:

Fotografia 5. Widok na dzwonnice przy kościele w Grabowcu.

w latach 1888, 1921, 1937, 1959-68, 1982-83, 2013 – 2014.

Stan zachowania kościoła – dobry.

Obok kościoła w stronę zachodnią znajduje się dzwonnica. Prostokątna o ściętych narożach, murowana z cegły, tynkowana, dwukondygnacyjna, nakryta dachem czterospadowym, zakończonym

latarnią z kopułką. Elewacje flankowane pilastrami, pomiędzy nimi pola płycinowe, gzyms wielopoziomowy, profilowany. Kondygnacje dzieli wałek kordonowy. Dach namiotowy z latarnią.

Kapliczki, figury, krzyże przydrożne

Szczególną rolę w krajobrazie pełnią kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Jedne odznaczają się ludową oryginalnością, inne wysoką jakością wykonania jako dzieła rzemiosła artystycznego. Są też lokalnymi świadkami historii oraz ciągłości narodowej i katolickiej tradycji. Występują obiekty wotywnie lub upamiętniające ważne wydarzenia. Ze względu na formę przeważają krzyże na cokole, pełniące też funkcje kapliczek. Występują kapliczki kubaturowe, kapliczka słupowa i figury przydrożne (Matki Boskiej, św. Floriana, św. Piotra i św. Jana Nepomucena).

Wśród najcenniejszych wymienić należy: kapliczkę kubaturową z figurą św. Jana Nepomucena z XVIII w., zlokalizowaną nad Krępianką w Rzecznowie-Kolonii, kapliczkę słupową z latarnią w Pasztowej Woli- Kolonii, figurę św. Piotra na cmentarzu parafialnym w Grabowcu. Występuje kilka kapliczek kubaturowych, podobnych architektonicznie: w Rzechowie Kolonii, Grabowcu i Dubrawie.

Fotografia 6. Przykład kapliczek i figurek przydrożnych – figura Matki Boskiej w Rybczyźnie oraz figura św. Floriana w Grabowcu.

Cmentarze

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego.

Cmentarz parafialny w Grabowcu

Założono go w 1 poł. XIX w. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1857 r. Zachowało się ok. 30 zabytkowych nagrobków z 2 poł. XIX i 1 poł. XX w. Kształt cmentarza zbliżony do trapezu. Układ komunikacyjny jest obwodnicowy z główną aleją. Najstarsze nagrobki znajdują się w zachodniej części cmentarza.

Do historycznych nagrobków zaliczyć można:

- nagrobek ks. Stefana Kolasa – proboszcza parafii Grabowiec, zm. 1970 r.
- grób rodziny Jureckich (Helena, Julianna), które zginęły z rąk okupanta w 1943 r.
- grób ks. Zbigniewa Majchrzyk – dr filozofii, kanonika sandomierskiej kapituły katedralnej, długoletni profesor i wicedyrektor wyższego seminarium duchownego w Sandomierzu, zm. 1984 r.
- grób Edwarda Żaczka, który zginął z rąk okupanta w 1943 r.
- grób Stanisława Barszcza, który zginął w sierpniu 1944 r. z rąk okupanta.

Fotografia 7. Widok na cmentarz parafialny w Grabowcu.

Cmentarz parafialny w Rzecznowie

Na północny zachód od kościoła parafialnego poza zabudową wsi znajduje się cmentarz parafialny z XIX w., w kształcie nieregularnego prostokąta o układzie dwóch obwodnic z aleją główną w części centralnej. Zachowało się kilkadziesiąt zabytkowych nagrobków, odznaczających się różnorodnością form, detalu, inskrypcji. Najstarszy został wykonany w 1 poł. XIX w. Cmentarz ogrodzony jest pełnym murem.

Do historycznych nagrobków zaliczyć można:

- grób symboliczny Stanisława Bajona – zginął poza granicami kraju mając 29 lat,
- płyta rodziny Stępników – m.in. Wacława oficera 13 baonu strzelców 5 Kresowej Dywizji Piechoty, uczestnika walk pod Monte Casino, poległego na polu chwały w natarciu na Anconę 17.VI.1944 r. pochowanego pod Montefano w Italii,
- grób rodziny Tuzinków – Władysław Tuzinek, zginął z rąk okupanta niemieckiego dn. 12.VII.1943 r.,
- płyta Andrzeja Maja, posła na I Sejm PRL.

Fotografia 8. Widok na cmentarz parafialny w Rzecznowie.

Miejsca pamięci

Miejsca Pamięci znajdujące się na terenie gminy Rzecznów:

- Aleksandrów- płyta nagrobna upamiętniająca 139 żołnierzy polskich poległych na polach Rzechowa w walce z hitlerowcami w 1939 r.
- Ciecierówka - obelisk z krzyżem - na tablicy: „miejsce uświęcone męczeńską krwią powstańców z 1863 r.- mieszkańców wsi Ciecierówka i partyzantów AK, którzy w obronie

wiary i wolności ojczyzny oddali swe życie, okrutnie zamordowani przez okupantów hitlerowskich w dniu 11.08.1944 r. Wieczny odpoczynek racz im dać panie - koledzy z oddziałów partyzanckich i miejscowe społeczeństwo”.

- Grabowiec (cmentarz rzymsko- katolicki) – pomnik upamiętniający żołnierzy, którzy zginęli w dniu 8.09.1939 r. w okolicach Grabowca.
- Grabowiec (rynek)- kopiec nieznanego żołnierza w Grabowcu - napis znajdujący się na płycie: Żołnierzowi polskiemu szkoły powszechne - Grabowiec i Dubrawa z 1926 r.
- Rzecznów (przed budynkiem szkoły) – pomnik poświęcony kapitanowi W. Pastuszcze zamordowanemu w Katyniu.
- Rzecznów pomnik upamiętniający żołnierzy, którzy polegli na polu walki w latach 1939-45 w walce z hitlerowskim najeźdźcą (przed pomnikiem znajdują 4 płyty nagrobne z krzyżami bez napisów).
- Zawaly- pomnik- upamiętniający pomordowanych mieszkańców przez hitlerowców w dniu 23.10.1943 roku za pomoc udzielaną oddziałom partyzanckim.

5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

Omówiony w podrozdziale 5.2.3 krajobraz kulturowy pozwala na wyłonienie najcenniejszych dla tego obszaru obiektów zabytkowych i indywidualnych cech krajobrazu wyróżniających ją na tle innych w regionie.

Do najcenniejszych obiektów na terenie gminy zaliczyć można obiekty sakralne z terenu gminy:

- zespół kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Rzecznowie,
- kościół par. p.w. św. Mikołaja w Grabowcu.

5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego

Na terenie gminy Rzecznów znajduje się 8 zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Rzecznów.

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTKÓW
1	Grabowiec	kościół par. p.w. św. Mikołaja	159/A z 23.06.1967 r. oraz 63/A/81 z 05.03.1981 r.
2	Rzecznów	Zespół kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	184 z 11.02.1967 r. oraz 137/A/82 z 15.02.1982 r.
3	Rzecznów	kościół Niepokalanego Poczęcia NMP	490 z 23.03.1957 r. oraz 137/A/82 z 15.02.1982 r.
4	Rzecznów	dzwonnica	826 z 28.01.1959 r. oraz 137/A/82 z 15.02.1982 r.

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTKÓW
5	Rzeczniów	kostnica	827 z 28.01.1959 r. oraz 137/A z 15.02.1982 r.
6	Rzeczniów	kaplica	184 z 11.02.1967 r. oraz 137/A z 15.02.1982 r.
7	Rzeczniów	ogrodzenie	184 z 11.02.1967 r. oraz 137/A z 15.02.1982 r.
8	Rzeczniów	kapliczka przydrożna	825 z 28.01.1959 r.

Stan obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego znajdujących się na terenie gminy Rzeczniów jest w większości dobry. W miarę możliwości finansowych prowadzone są prace konserwatorskie i remontowe.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwale przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Rzecznów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

Gminna ewidencja zabytków gminy Rzecznów obejmuje 40 obiektów, zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 2. Wykaz obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Rzecznów.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Czy obiekt znajduje się w WEZ
1	Borcuchy	Krzyż przydrożny	Przy posesji nr 1 Działka ewidencyjna nr 609.	NIE
2	Ciecierówka	Krzyż przydrożny	W pobliżu nr 44 Działka ewid. nr 264	NIE
3	Dubrawa	Kaplica kubaturowa	W pobliżu posesji nr 14 Działka ewid. nr 52	NIE
4	Grabowiec	Kościół p.w. św. Mikołaja	Parafia pw. św. Mikołaja ul. Kościelna 36 a. Działka ewidencyjna nr 1446. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
5	Grabowiec	Dzwonnica	Parafia pw. św. Mikołaja ul. Kościelna 36 a. Działka ewidencyjna nr 1446. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
6	Grabowiec	Ogrodzenie kościelne	Parafia pw. św. Mikołaja ul. Kościelna 36 a. Działka ewidencyjna nr 1446.	TAK
7	Grabowiec	Figura Jezusa Chrystusa na cokole	Na placu przed kościołem św. Mikołaja. Działka ewidencyjna nr 572.	NIE
8	Grabowiec	Cmentarz rzymsko-katolicki	Ul. Kościelna W odległości ok.200 m na wschód od kościoła parafialnego Działka ewid. nr 763	TAK
9	Grabowiec	Figura św. Piotra na kolumnie	Na terenie cmentarza rzymsko – katolickiego Działka ewid. nr 763	NIE
10	Grabowiec	Figura św. Floriana	W centrum miejscowości Działka ewid. nr 607/1	NIE
11	Grabowiec	Kapliczka kubaturowa z kamienną figurą św. Mikołaja	Po prawej stronie drogi do Wólki Modrzejowej Działka ewid. nr 1329	NIE
12	Grabowiec	Krzyż przydrożny	Po prawej stronie drogi do Wólki Modrzejowej Działka ewid. nr 1329	NIE
13	Grabowiec	Krzyż przydrożny	Grabowiec w kierunku miejscowości Dubrawa	NIE

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Czy obiekt znajduje się w WEZ
			Działka ewid. nr 1197	
14	Jelanka	Krzyż przydrożny	W pobliżu posesji 28a Działka ewid. nr 241/2	NIE
15	Jelanka	Dom drewniany	Posesja numer 1. Na działce ewidencyjnej nr 285/1	NIE
16	Pasztowa Wola	Krzyż przydrożny	Naprzeciw nr 1 Działka ewid. nr 141	NIE
17	Pasztowa Wola	Kapliczka słupowa	Działka ewidencyjna nr 195	NIE
18	Pawliczka	Kapliczka – krzyż z figurą Matki Boskiej	Naprzeciw nr 33 Działka ewid. nr 425	NIE
19	Płósy	Krzyż przydrożny	Naprzeciw nr 43 Działka ewid. nr 208	NIE
20	Podkońce	Krzyż przydrożny	Naprzeciw nr 48 Działka ewid. nr 215	NIE
21	Podkońce	Krzyż przydrożny	Naprzeciw nr 66 Działka ewid. nr 191	NIE
22	Rzechów-Kolonia	Kapliczka kubaturowa	Na posesji 43 Działka ewid. nr 259, 95	NIE
23	Rzechów-Kolonia	Figura Matki Boskiej	Obok posesji nr 40 Działka ewid. nr 253	NIE
24	Rzecznów	Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia N.M.P	Parafia pw. NMP Działka ewidencyjna nr 248. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
25	Rzecznów	Dzwonnica murowana	Parafia pw. NMP Działka ewidencyjna nr 248. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
26	Rzecznów	Mur ogrodzeniowy kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia N.M.P I poł. XVIII w.	Parafia pw. NMP Działka ewidencyjna nr 248. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
27	Rzecznów	Kaplica w murze kościelnym	Parafia pw. NMP Działka ewidencyjna nr 248. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
28	Rzecznów	Dawna kostnica	Parafia pw. NMP Działka ewidencyjna nr 248. (wpis do rejestru zabytków)	TAK
29	Rzecznów	Krzyż wotywny	Działka ewidencyjna nr 248	NIE
30	Rzecznów	Cmentarz rzymsko- katolicki	Działka ewidencyjna nr 49	NIE
31	Rzecznówek	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w niszy	Obok nr 10 Działka ewid. nr 1241	NIE
32	Rzecznów	Krzyż kamienny	Obok nr 95	NIE

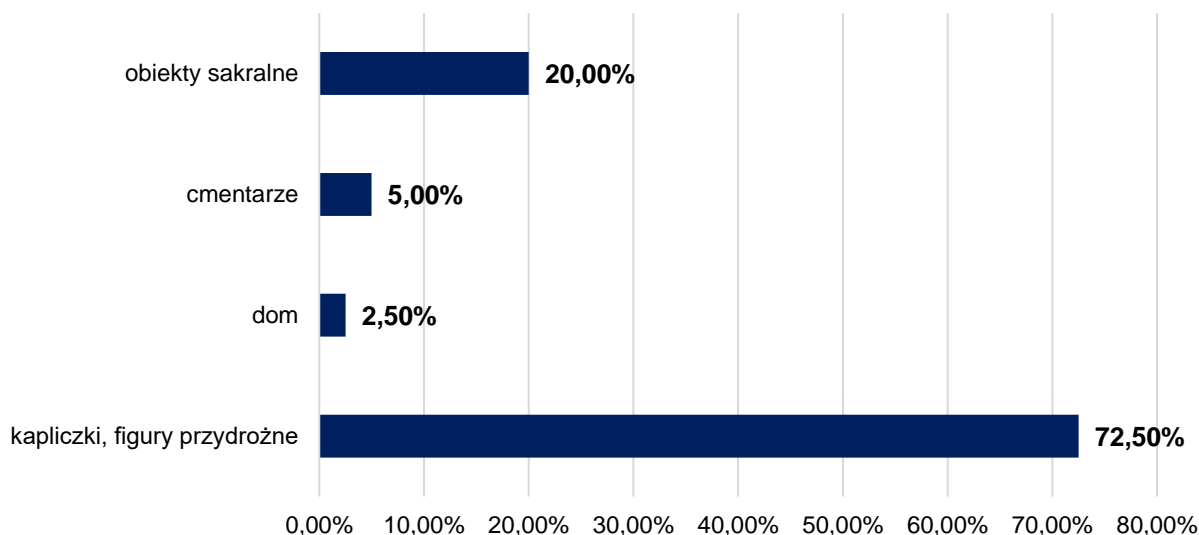
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Czy obiekt znajduje się w WEZ
			Działka ewid. nr 895/1	
33	Rzeczniów	Krzyż kamienny	W centrum miejscowości w pobliżu ronda Działka ewid. nr 1301	NIE
34	Rzeczniówek	Krzyż przydrożny	Naprzeciw nr 91 Działka ewid. nr 407	NIE
35	Rzeczniów Kolonia	Kapliczka przydrożna	Na terenie posesji nr 109 Działka ewid. nr 1148	NIE
36	Rzeczniów Kolonia	Figura Matki Boskiej	Naprzeciw posesji nr 127 Działka ewid. nr 548	TAK
37	Rzeczniów Kolonia	Kapliczka kubaturowa	Przy moście na rzeczce Krępiance Działka ewidencyjna nr 658	TAK
38	Rzeczniów Kolonia	Krzyż przydrożny	Obok posesji nr 1 Działka ewid. nr 1780	NIE
39	Rybczyzna	Figura Matki Boskiej	Na terenie posesji nr 39 Działka ewid. nr 424	NIE
40	Wólka Modrzejowa	Figura Matki Boskiej	Obok posesji nr 46 Działka ewid. nr 44	NIE

Gminna ewidencja zabytków została przyjęta Zarządzeniem Wójta Gminy Rzeczniów nr 26/2023 z dnia 16 maja 2023 r.

Gmina Rzeczniów nie posiada prawa własności do żadnego obiektu znajdującego się z gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

W gminnej ewidencji zabytków gminy Rzeczniów przeważają kapliczki i figury przydrożne, w tym gospodarcze.

Wykres 1. Rodzaje obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Rzecznów.

Stan obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany. Przeważają obiekty w dobrym stanie technicznym.

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuki plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.). Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z Art. 10. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.):

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zgodnie z Art. 11. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) do rejestru nie wpisuje się zabytku:

1. Wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa.
2. Wpisanego do inwentarza muzeum.
3. Wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Na terenie gminy Rzecznów znajdują się zespoły zabytków ruchomych wchodzących w skład wyposażenia i wystroju kościołów:

- Grabowiec, gm. Rzecznów -kościół p.w. św. Mikołaja - wystrój i wyposażenie kościoła (31 poz.) - nr rej. 5/B/82 z dnia 19.07.1982 r.
- Grabowiec - gm. Rzecznów - kościół p.w. św. Mikołaja - (1 poz.) - nr rej. 139/B/96 z dnia 26.04.1996 r.- organy z 2 poł. XVIII w., rokokowe. Wewnątrz przeważa wyposażenie barokowe. Z czasu budowy kościoła zachowały się portale XVII- wieczne Do najcenniejszych zabytków należą: Pozostałości krucyfiks z łuku tęczowego, chrzcielnica kamienna z XVIII w., obrazy XVIII- wieczne m.in. „św. Mikołaj”, „Matka Boska Szkaplerzna”, „Matka Boska i Grzesznicy”, „Anna Samotrzeć”, drzwi rokokowe oraz monstrancje promieniste z XVIII w. Ołtarze (1 ćw. XX w.) i ambona (pocz. XIX w.) są neobarokowe.

Fotografia 9. Wnętrze kościoła pw. Mikołaja w Grabowcu.

- Rzecznów, figurka św. Jana Nepomucena , barok , XVIII w. drewno rzeźbione, w kapliczce przydrożnej w Rzecznowie - nr rej. 22/B/82 z dnia 24.08.1982 r.
- Rzecznów, kościół p.w. Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia - wystrój i wyposażenie kościoła - (68 poz.) - nr rej. 21/B/82 z dnia 24.08.1982 r. Najstarszym zabytkiem ruchomym jest późnorennesansowa chrzcielnica z ok. 1590 r. (ew. przełom XVII, pochodząca z poprzedniego, drewnianego kościoła. Wykonana została zapewne przez warsztat Santi Guccio. Na trzonie widnieją herby Leszczyc Skarszewskiego i Gozdawa Pieczyhojskiej, małżonki W świątyni przeważa wyposażenie i wystrój barokowy. Cennym zabytkiem pod

względem historycznym jest portret „Nieznanej fundatorki kościoła w Rzecznowie. Wg Pani Małgorzaty Szot-Wróblewskiej przedstawia Katarzynę Piotrowską de Ginwił (1634- 1709). Po śmierci męża Stanisława Skarszewskiego w 1685 r. ufundowała kościół w Rzecznowie. Równie cenne są inne obiekty: rokokowy ołtarz z XVIII w., obraz „św. Restytuta” z XVIII w., ambona z XVII w., marmurowy nagrobek Korduli Małachowskiej z 1789 r. Poza tym znajdują się tutaj wiele obrazów, naczyń liturgicznych, szat liturgicznych oraz rzeźby, konfesjonały, kropielnice.

Fotografia 10. Wnętrze kościoła p.w. Niepokalanego Poczęcia N.M.P. w Rzecznowie.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Obszar gminy Rzecznów położony jest w obrębie dwóch makroregionów fizjograficznych tj. Wzniesień Południowo- Mazowieckich (mezoregion Równina Radomska) i Wyżyna Kielecka (mezoregion Przedgórze Łżeckie). Na obszarze gminy występują utwory dewonu, jury, kredy oraz czwartorzędu. Teren ten został wykształcony w wyniku procesów geologicznych związanych głównie z działalnością denudacyjną, akumulacją lodowcową i rzeczną. Pod względem glebowym dominują gleby piaszczyste bielicowe i pseudobielicowe utworzone z naniesionego materiału polodowcowego. Na południowych i północnych peryferiach gminy występują kompleksy gleb brunatnych

wyługowanych. W dolinach rzek (głównie Krępianki) lokalnie dominują gleby pochodzenia organicznego mady, gleby murszowe i murszowo-torfowe.

W systemie Archeologicznego Zdjęcia Polski teren gminy znajduje się na 7 obszarach, na których zostały przeprowadzone badania powierzchniowe w latach 1980 -2013 r. Na trzech obszarach wchodzących w skład administracyjny gminy nie odnotowano stanowisk archeologicznych, zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 3. Wykaz AZP na terenie obszaru gminy Rzecznów.

Numer obszaru AZP	Data przeprowadzenia badań	Nazwisko osoby kierującej badaniami w systemie AZP
79-69	2013 r. (brak stanowisk)	E. Jurkowska-Fila
79-70	1991 r.	J. Borowska W. Bujakowski
80-69	1990 r.	W. Bujakowski
80-70	1980 r.	M. Zalewski
80-71	1982 r. (brak stanowisk)	G.Reichert
81-69	2001 r.	J.Borowska
81-70	1980 r. (brak stanowisk)	M. Zalewski

Osadnictwo na terenie gminy Rzecznów w okresie pradziejowym jak też w czasach historycznych było w małym stopniu zintensyfikowane. Nie występują tutaj duże kompleksy osadnicze. W czasie badań AZP prowadzonych na tych terenach od początku lat 80-tych zarejestrowano bardzo małą grupę stanowisk archeologicznych. Można domniemywać, iż taki stan rzeczy miał duży związek z niedogodnymi warunkami fizjograficznymi tego obszaru w przeszłości. W rzeczywistości przełożyło się to na zasiedlenie tych obszarów przez nie liczne grupy ludzkie w okresach pradziejowych i czasach późniejszych.

Tabela 4. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Rzecznów.

Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1	Kaniosy	1	AZP 80-69/ 1	śląd osadnictwa	okres nowożytny
2	Marianów	1	AZP 79-70/6	śląd osadnictwa	epoka kamienia

Lp.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
3	Osinki	1	AZP 79-70/4	śląd osadnictwa	epoka kamienia
4	Osinki	2	AZP 79-70/5	śląd obozowiska	epoka kamienia
5	Osinki	3	AZP 79-70/7	śląd obozowiska	epoka kamienia
6	Pasztowa Wola-Kolonia	1	AZP 79-70/1	znalezisko luźne	okres neolitu
7	Pasztowa Wola-Kolonia	2	AZP79-70/2	śląd osadnictwa	okres nowożytny
8	Pasztowa Wola-Kolonia	3	AZP 79-70/ 3	osada	okres rzymski
9	Rzechów Stary	1	AZP 80-70/1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres rzymski okres wczesnego średniowiecza
10	Rzeczniówek	1	AZP 80-70/2	osada	okres rzymski kultura przeworska
11	Rzeczniów-Kolonia	1	AZP 80-70/3	osada osada	okres neolitu okres rzymski
12	Zawały	1	AZP 81-69/ 2	śląd osadnictwa	epoka kamienia

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Wśród wartości niematerialnych gminy Rzecznów, duże znaczenie mają przede wszystkim ustne podania i miejscowe legendy przekazywane z pokolenia na pokolenie. Wiążą się one z różnymi miejscami czy też postaciami, przypominając przy tym regionalną historię i odległe wydarzenia. Na szczególną uwagę zasługują również wartości niematerialne, związane z tożsamością regionalną w postaci rękodzielnictwa ludowego i wyrobów artystycznych. Wśród twórców dawnego rzemiosła na terenie gminy możemy wymienić takie już niestety zanikające zawody jak kowalstwo, tkactwo,

koronkarstwo, plecionkarstwo i wikliniarstwo. W przeszłości natomiast bardzo rozwinięte w tych okolicach były takie dziedziny rzemiosła jak bednarstwo, kołodziejstwo oraz rymarstwo.

5.2.8. Placówki muzealne

Na terenie gminy nie funkcjonuje placówka muzealna lub izba regionalna, gromadząca eksponaty związane z historią i kulturą ziemi rzeczniowskiej.

Na terenie Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu eksponowane są dwa obiekty architektury drewnianej pochodzące z terenu gminy Rzecznów. Należy do nich wiatrak-koźlak z Grabowca należący do grupy młynów wiatrakowych, a także spichlerz z Rzecznowa wchodzący w skład tzw. zagrody z Alojzowa. Obiekt ten przedstawia interesujący przykład zabudowy gospodarczej charakterystycznej dla obszarów Przedgórza Iłżeckiego.

Fotografia 11. Spichlerz z Rzecznowa w Muzeum Wsi Radomskiej.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Rzecznów, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) rozpoznana i bogata historia gminy;
- 2) wydana monografia o Rzecznowie;
- 3) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 4) dobry stan zachowania kościołów;
- 5) opracowana gminna ewidencja zabytków;
- 6) miejsca pamięci (kapliczki, figury) sprzyjające rozwojowi turystyki;

- 7) opieka społeczności lokalnych nad krzyżami i kapliczkami przydrożnymi;
- 8) zachowane liczne obiekty architektury drewnianej;
- 9) występowanie wielu miejsc pamięci narodowej;
- 10) przynależność do Lokalnej Grupa Działania - „Krzemienny Krąg”;
- 11) występowanie stanowisk archeologicznych;
- 12) walory przyrodnicze na terenie gminy;
- 13) występowanie pięknych krajobrazów rolniczych;
- 14) wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy (w tym upamiętniające wydarzenia historyczne);
- 15) prężnie działające koła gospodyń wiejskich;
- 16) obecność szlaków turystycznych (pieszych i rowerowych);
- 17) opracowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Słabe strony:

- 1) zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 2) niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego;
- 3) niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów;
- 4) brak odpowiedniego wyeksponowania obiektów zabytkowych;
- 5) brak tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych obiektów z terenu gminy;
- 6) nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych (w szczególności kapliczek i krzyży przydrożnych);
- 7) niechęć mieszkańców do ochrony zabytków poprzez ujęcie obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 8) niskie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 9) niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 10) brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych;
- 11) brak forum wymiany doświadczeń w zakresie działań ochronnych przy zabytkach oraz badań konserwatorskich.

Szanse:

- 1) dotacje gminne na zabiegi rewitalizacyjne;
- 2) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł krajowych i zagranicznych (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 3) dalszy rozwój agroturystyki i jej wsparcie merytoryczne poprzez opracowanie w formie elektronicznej biuletynów zawierających aktualne informacje o walorach krajobrazu kulturowego w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa agroturystycznego;
- 4) szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów;
- 5) wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości;

- 6) wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne;
- 7) aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego;
- 8) współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk);
- 9) współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych;
- 10) korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich;
- 11) zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.;
- 12) powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych;
- 13) wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego.

Zagrożenia

- 1) niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych;
- 2) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 3) niewykorzystanie potencjału turystycznego poprzez niedoinwestowanie infrastruktury: punktów widokowych, bazy noclegowej, ścieżek spacerowych i rowerowych;
- 4) wzrastające koszty remontów obiektów zabytkowych;
- 5) niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;
- 6) odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem;
- 7) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 8) duża konkurencja gmin ościennych w zakresie turystyki kulturowej;
- 9) niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych.

7. Stopień realizacji założeń ujętych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzeczników na lata 2015-2018

W ostatnich latach zrealizowano następujące działania w ramach realizacji założeń Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzeczników na lata 2015-2018:

- monitorowano stan zachowania obiektów, ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- udostępniono wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków mieszkańcom gminy oraz tekstu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,
- prowadzono bieżącą opiekę nad miejscami pamięci narodowej,
- kontynuowano działania na rzecz poprawy infrastruktury turystycznej,

- wykonano konserwację następujących kapliczek przydrożnych przy wsparciu społeczności lokalnej:
 - krzyża z figurą św. Jana Nepomucena w niszy w Rzecznówku,
 - figury Matki Boskiej w Rzecznowie Kolonii,
 - krzyża przydrożnego w Rzecznowie Kolonii,
 - figury św. Floriana w Grabowcu,
 - krzyża przydrożnego w Grabowcu,
 - figury św. Piotra na cokole w Grabowcu,
 - figury Matki Boskiej w Rybczyźnie.

8. Założenia programowe

Przedmiotowy dokument służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2023-2026.

Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026 będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) **PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH**
- 2) **PRIORYTET 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM**

7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone cele szczegółowe wraz z proponowanymi działaniami.

Tabela 5. Harmonogram działań przewidzianych do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026.

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH	Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Przygotowanie uchwały Rady Gminy w celu zabezpieczenia środków budżetowych na działania związane z obiektami zabytkowymi	Corocznie	Gmina Rzecznów
		Przeznaczanie środków finansowych z budżetu Gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe	Corocznie	Gmina Rzecznów
		Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów w ścisłym porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków	Corocznie	Gmina Rzecznów
		Stała współpraca z WUOZ w Warszawie, delegatura w Radomiu	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, WUOZ w Radomiu

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Przekazanie Starostwu Powiatowemu wykazu obiektów objętych ewidencją zabytków oraz jego systematyczne aktualizowanie	Do 31 grudnia 2023 r.	Gmina Rzecznów, Starostwo Powiatowe
	Cel szczegółowy 1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerszego ich wykorzystania w promocji Gminy	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
		Wsparcie działań na rzecz poprawy stanu estetyki otoczenia kościołów z terenu Gminy	Do 31 grudnia 2026 r.	Gmina Rzecznów, inne podmioty
		Wsparcie działań na rzecz renowacji kapliczek: - krzyża przydrożnego w Grabowcu (I ćw. XX w.), - krzyża przydrożnego w Ciecierówce (1847 r.), - kapliczki słupowej w Pasztovej Woli Kolonii (ok. 1800 r.), - krzyża przydrożnego w Pasztovej Woli (1922 r.), - krzyża wotywnego w Rzecznowie (1900 r.),	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		- krzyża przydrożnego w Rzeczniowie (1907 r.)		
		Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków	Do 31 grudnia 2026 r.	Gmina Rzecznów, inne podmioty
	Cel szczegółowy 1.3 Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz działania na rzecz jego poprawy	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz	W miarę potrzeb	Gmina Rzecznów

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.		
		Przeprowadzenie kwerendy dotyczącej dawnego budownictwa ludowego (wiejskiego)	Do 31 grudnia 2026 r.	Gmina Rzecznów, inne podmioty
		Wyznaczenie strefy konserwatorskiej obejmującej układ urbanistyczny Grabowca	Do 31 grudnia 2026 r.	Gmina Rzecznów, inne podmioty
		Wytyczenie osi widokowych w Rzecznowie i Grabowcu z wykorzystaniem kościołów parafialnych jako dominant	Do 31 grudnia 2026 r.	Gmina Rzecznów, inne podmioty
		Aktualizacja Planu na Wypadek Konfliktów Zbrojnych i sytuacji kryzysowych gminy Rzecznów	Corocznie	Gmina Rzecznów
		Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	2026 r.	Gmina Rzecznów
		Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dokumentów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych dokumentów gminnych o charakterze strategicznym (planów miejscowych, strategii, programów)	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
		Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	Początek roku 2025 r.	Gmina Rzecznów
	Cel szczegółowy 1.4 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie	Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi Gminy	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
		Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
	Cel szczegółowy 1.5 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne podmioty
		Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne podmioty

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		prawnych z tym związanych		
		Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne podmioty
	Cel szczegółowy 1.6 Podejmowanie działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników urzędu	Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Urzędu Gminy zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń, delegowanie pracowników na szkolenia	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne podmioty
CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM	Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego	Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy	Corocznie	Gmina Rzecznów
		Wykorzystanie obiektów sakralnych oraz kapliczek jako elementów szlaków turystycznych – pieszego i rowerowego	Do końca 2026 r.	Gmina Rzecznów
		Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne podmioty

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów		
	Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych	Stała aktualizacja witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej Gminy	Do końca 2026 r.	Gmina Rzecznów
		Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym	Do końca 2026 r.	Gmina Rzecznów
		Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
	Cel szczegółowy 2.3 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego	Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą oraz innych instytucji kultury	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
		Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
		Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego		podmioty
		Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów
		Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Rzecznów, inne podmioty

Źródło: Opracowanie własne.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach:

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości

– podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107b. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która otrzymała pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę, a która w terminie 14 dni od dnia upływu ważności tego pozwolenia nie powiadomiła właściwego organu o przywiezieniu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107d. 1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5¹, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

2. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

3. Kto bez pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

4. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

Art. 107e. 1. Kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ust. 1, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50 000 zł.

Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczane są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 6. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
<p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>	<p>– Ochrona zabytków</p> <p>Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą</p>

¹ Obejmuje prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzi badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

	<p>rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>– Ochrona zabytków archeologicznych</p> <p>Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.</p> <p>O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p> <p>– Kultura Ludowa i tradycyjna</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym,</p>
--	--

	<p>regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Wspieranie działań muzealnych</p> <p>Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie</p>
--	--

	<p>stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającej w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.</p> <p>– Kultura dostępna</p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].</p>
<p>Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków</p>	<p>Środki Mazowieckiego Konserwatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa mazowieckiego.</p> <p>Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są</p>

	<p>na stronie internetowej: https://bip.mwz.pl/dokument/43</p>
<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny</p>	<p>Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny</p>
<p>Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych</p>	<p>Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.</p>

<p>Program Regionalny: Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027</p>	<p>Projekt programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 został przekazany do Komisji Europejskiej i jest na etapie weryfikacji.</p> <p>Można wskazać dwa główne cele projektu Programu, które są związane z obszarem ochrony zabytków:</p> <p>Priorytet V - Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu</p> <p>- Cel szczegółowy 4(vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych -alokacja dla RWS – 11 000 000 EUR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej, • rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych • turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mieszkańcy województwa mazowieckiego, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury (szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne, teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury), • instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Priorytet IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.</p> <p>Cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich</p> <p>CS 5 (i) będzie osiągnięty poprzez realizację na terenach miast i ich obszarów funkcjonalnych typów projektów:</p>
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego; • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury, • spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, • instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie</p> <p>CS 5(ii) będzie osiągnięty poprzez realizację typów projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego; • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury, • spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, • instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.funduszedlamazowska.eu/fundusze-europejskie-na-lata-2021_2027/</p>
--	--

<p>Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)</p>	<p>Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe.</p> <p>W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.</p> <p>Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęto:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz • budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego; • budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego <p>bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:</p> <p>https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow/?gclid=Cj0KCQjwjvaYBhDIARIsAO8PKE0Bc9zj_SXOzpDG7-pyqSOtQjEU2wf4z-NAibrbbOxX50gy_mYuPM8aAk8uEALw_wcB</p>
<p>Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027</p>	<p>W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027.</p> <p>Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych</p> <p>Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego</p>

	oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.
Finansowanie z fundacji	<p>Możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze stron:</p> <p>https://www.fundacjalotto.pl/ http://fundacjakghm.pl/ https://fundacja.pgnig.pl/ https://fundacja.orange.pl/ https://fundacja.santander.pl/ https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm https://www.fundacjapkobp.pl/ https://www.pekao.com.pl/o-banku/odpowiedzialnosc-spoleczna/fundacja-banku.html#</p>

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rzecznów na lata 2023-2026*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Spis tabel

TABELA 1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE RZECZNIÓW.....	29
TABELA 2. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY RZECZNIÓW.	32
TABELA 3. WYKAZ AZP NA TERENIE OBSZARU GMINY RZECZNIÓW.	38
TABELA 4. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY RZECZNIÓW.	38
TABELA 5. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PRZEWIDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026.	44
TABELA 6. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RZECZNIÓW NA LATA 2023-2026.	54

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. PRZYKŁAD BUDOWNICTWA DREWNIANEGO W MIEJSCOWOŚCI JELANKA.....	24
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP W RZECZNIOWIE.....	25
FOTOGRAFIA 3. WIDOK NA DZWONNICE W ZESPOLE KOŚCIELNYM W RZECZNIOWIE.	25
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA W GRABOWCU.	26
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA DZWONNICE PRZY KOŚCIELE W GRABOWCU.....	26
FOTOGRAFIA 6. PRZYKŁAD KAPLICZEK I FIGUREK PRZYDROŻNYCH – FIGURA MATKI BOSKIEJ W RYBCZYŹNIE ORAZ FIGURA ŚW. FLORIANA W GRABOWCU.....	27
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA CMENTARZ PARAFIALNY W GRABOWCU.	28
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA CMENTARZ PARAFIALNY W RZECZNIOWIE.	28
FOTOGRAFIA 9. WNĘTRZE KOŚCIOŁA PW. MIKOŁAJA W GRABOWCU.....	36
FOTOGRAFIA 10. WNĘTRZE KOŚCIOŁA P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA N.M.P. W RZECZNIOWIE. .	37
FOTOGRAFIA 11. SPICHLERZ Z RZECZNIOWA W MUZEUM WSI RADOMSKIEJ.	40